

Nemen fiscalisten hun maatschappelijke verantwoordelijkheid serieus?

Jan Vleggeert

Referentie: J. Vleggeert (2026), Nemen fiscalisten hun maatschappelijke verantwoordelijkheid serieus? in: K. Caminada, J.H.M. Donders, C.A. de Kam en O.P. van Vliet (red.), *Bestaanszekerheid voor allen – Sleutelen aan de sociale zekerheid in theorie en praktijk* (Liber Amicorum Kees Goudswaard), Universiteit Leiden: 167-170

Op 20 maart 2025 vond in sociëteit De Witte in Den Haag een bijeenkomst plaats waar de vraag centraal stond of fiscalisten hun maatschappelijke verantwoordelijkheid serieus nemen.¹ Dit is een thema dat mij nauw aan het hart ligt. Vijf jaar geleden heb ik in mijn oratie betoogd dat fiscalisten het maatschappelijk ongenoege over belastingontwijking door multinationals en de rol die fiscalisten daarin spelen maar beter serieus kunnen nemen.² Zou er onder fiscalisten nu eindelijk een serieus debat over dit onderwerp gevoerd gaan worden? Helaas, dat viel tegen.

Essers, die als voorzitter van de redactiecommissie van het *Weekblad fiscaal recht* gevraagd was zijn visie te geven, vond het een retorische vraag: 'Alsof er voldoende reden is om te twijfelen aan de mate waarin fiscalisten hun maatschappelijke verantwoordelijkheid serieus nemen.'³ Pas aan het slot van de bijeenkomst werd een kritische noot gekraakt door Berentsen, journalist bij het *Financieele Dagblad*, die naar aanleiding van de vraag om een samenvattende impressie van de bijeenkomst te geven signaleerde dat 'fiscalisten eigenlijk niet of nauwelijks de maat was genomen.' Verder wees hij erop dat het probleem van de dubbele petten onderbelicht was gebleven.⁴

Het dubbele-pettenprobleem gaat over de vraag of het wenselijk is om een positie als hoogleraar belastingrecht aan een Nederlandse universiteit te combineren met een functie als belastingadviseur of belastingambtenaar. In dat kader heb ik mij in mijn oratie afgevraagd of hoogleraren die een dergelijke dubbele pet hebben wel

1 Deze bijeenkomst werd gehouden bij het afscheid van prof. mr. Leo Stevens van de redactie van het *Weekblad fiscaal recht*. Het thema van de bijeenkomst was gekozen door Stevens (2025) zelf.

2 Vleggeert (2020: 8).

3 Essers (2025b: 9).

4 Pieterse (2025: 16).

onafhankelijk kunnen zijn. Ik constateerde dat ongeveer twee derde van de fiscale hoogleraren in Nederland een dubbele pet op had⁵ en sprak de vrees uit dat dubbele petten zich als hoogleraar bewust of onbewust zullen laten beïnvloeden door hun nevenfunctie.

De discussie over dit thema is nadien verregaand gepolariseerd. De gangbare opinie in de fiscale academische wereld is dat de onafhankelijkheid van dubbele petten voldoende geborgd is, omdat men ervan uit kan gaan dat de betrokken wetenschappers integer zijn. Het ter discussie stellen van de onafhankelijkheid van deze wetenschappers wordt door velen opgevat als een persoonlijke aanval op hun integriteit. De reacties hierop zijn dan ook niet mals: het zou gaan om een oppervlakkige opinie, de belastingwetenschap zou onnodig en ongefundeerd worden beschadigd, en de geleverde kritiek zou populistisch zijn.⁶

Nog geen drie maanden na de bijeenkomst in sociëteit De Witte over de vraag of fiscalisten hun maatschappelijke verantwoordelijkheid serieus nemen, deed zich een nieuwe kans voor om over dit thema in debat te gaan. Op 12 juni 2025 organiseerde de Vereniging voor Belastingwetenschap, ter ere van haar 100-jarig bestaan, een congres over hoe de buitenwereld naar de fiscale wetenschap kijkt. En ook hier was het een relatieve buitenstaander, Snels, van huis uit econoom, voormalig Tweede Kamerlid en tegenwoordig inspecteur-generaal van de Inspectie belastingen, toeslagen en douane, die de met fiscalisten gevulde zaal een spiegel voorhield met de opmerking: mooi thema, maar waar is de buitenwereld dan?⁷

Tijdens het congres passeerde ook de dubbele-pettenkwestie de revue. Allereerst vertelde Van Hilten, vicepresident van de belastingkamer van de Hoge Raad en als hoogleraar belastingrecht verbonden aan de Universiteit van Amsterdam, dat zij als rechter niet kon meedoen aan het fiscaal wetenschappelijk discours.⁸ Op de vraag vanuit de zaal, wat zij dan nog op die universitaire instelling te zoeken heeft, kwam helaas geen bevredigend antwoord.

De bijdrage van Essers was geheel aan de dubbele-pettenproblematiek gewijd.⁹ Jammer genoeg meende hij mijn opvattingen daarover te moeten typeren als populisme.¹⁰ En ten slotte besteedt ook Gribnau aandacht aan deze kwestie in de jubi-

5 Op 1 april 2025 heb ik een onderzoek gepubliceerd waarin ik de nevenfuncties van hoogleraren op het gebied van belastingrecht en fiscale economie in kaart heb gebracht. Het onderzoek betreft 68 hoogleraren. Daarvan heeft 71 procent een dubbele pet. De resultaten zijn op het internet geplaatst.

6 Zie voor een overzicht van de reacties: Vleggeert (2022).

7 Of woorden van gelijke strekking, door mij gehoord tijdens het congres.

8 Van Hilten (2025: 19).

9 Essers (2025a) sprak daar ook over bij de uitreiking van de Jaap van den Berghe-literatuurprijs 2025. Hij ging bij die gelegenheid met name in op de dubbelrol van het zijn van hoogleraar en van Eerste Kamerlid.

10 Deze typering heeft het verslag overigens niet gehaald.

leumbundel die ter gelegenheid van het 100-jarig bestaan van de Vereniging voor Belastingwetenschap is verschenen.¹¹ Ook hij is kritisch over degenen die het dubbele-pettenprobleem onder de aandacht brengen, wanneer hij schrijft: ‘Onpartijdigheid vereist in dit verband ook een bepaald inlevingsvermogen in de positie en argumenten van de onderzochte fiscale actoren en van andere ‘niet-activistische’ wetenschappers. Anders dreigt (de schijn van) vooringenomenheid hetgeen zal afdoen aan de betrouwbaarheid.’¹² In een voetnoot bij deze passage voegt hij hieraan toe: ‘*Being respectful upholds the customary rule of collegiality.*’ Dat gebeurt helaas niet altijd. Onheuse opmerkingen en kwalificaties doen mogelijk ook afbreuk aan het publieke vertrouwen in de belastingwetenschap. De kunst is een stevig, maar toch respectvol debat te voeren.’¹³ Met andere woorden: Gribnau beschuldigt – zonder man en paard te noemen en zonder inhoudelijke onderbouwing – andersdenkenden, waartoe ik behoor, naar ik mag aannemen – van oncollegiaal en respectloos gedrag. Dergelijke uitlatingen brengen het debat niet verder. Jammer dat deze gelegenheid niet is aangegrepen om argumenten uit te wisselen over de voors en tegens van dubbele petten.

Terug naar de vraag of fiscalisten hun maatschappelijke verantwoordelijkheid serieus nemen. Zoals we hiervoor hebben gezien, wordt dit thema wel geagendeerd maar komt de discussie erover nauwelijks op gang, omdat aan opvattingen van buitenstaanders weinig tot geen aandacht wordt besteed. Wanneer de gevestigde fiscale orde het af laat weten, zullen we onze hoop moeten vestigen op nieuwe lichten fiscalisten en daar ligt een taak voor het universitaire onderwijs. In dat kader heb ik eerder voorgesteld om de maatschappelijke aspecten van belastingheffing beter in het curriculum te verankeren door de perspectieven van niet-juridische disciplines in het onderwijs te verwerken.¹⁴ Bij deze niet-juridische disciplines denk ik met name aan de sociologie, psychologie, filosofie en economie. En de economie brengt me bij Kees.

Ik heb Kees de afgelopen jaren leren kennen als een aimabele collega. Al kwamen we elkaar in het onderwijs en onderzoek eigenlijk niet tegen, we spraken elkaar wel met enige regelmaat op de gang. Soms ging dat over bridge maar veel vaker over wijn, want wij delen dezelfde slijter. Kees, ik hoop je de komende jaren regelmatig tegen te komen, op de faculteit of bij proeverijen!

11 Gribnau (2025).

12 Gribnau (2025: 45).

13 Gribnau (2025: 45, voetnoot 350). Gribnau citeert Lamont (2009: 139).

14 Hutten en Vleggeert (2025: 31).

LITERATUUR

- Essers, P.H.J. (2025a), Fiscaliteit en politiek: de uitdagingen van het gelijktijdig hoogleraar belastingrecht en Eerste Kamerlid zijn, *NL Fiscaal Opinie*, 2025/14
- Essers, P.H.J. (2025b), Nemen fiscalisten hun maatschappelijke verantwoordelijkheid serieus?, *Weekblad fiscaal recht*, 134(7571), 9-10
- Gribnau, J.L.M. (2025), Toekomstbestendige belastingwetenschap, in R.K. Bane, D.M. Broekhuizen, T.A. Cramwinckel, J.A.R. van Eijsden, P.H.J. Essers en M.M.W.D. Merckx (red.), *Omzien met bewondering. Vooruitzien met nieuwsgierigheid. Een bundel ter gelegenheid van 100 jaar Vereniging voor Belastingwetenschap*, Rotterdam: Vereniging voor Belastingwetenschap, 27-46
- Hilten, M.E. van (2025) in E.H. Karaaslan, 100 jaar Vereniging voor Belastingwetenschap, verslag van het congres van de Vereniging voor Belastingwetenschap, gehouden op 12 juni 2025 in Den Haag, *Weekblad fiscaal recht*, 134(7587), 16-27
- Hutten, E., en J. Vleggeert (2025), Belastingprofessionals onder druk van media, ngo's en politici, *MBB*, 2025(6), 25-31
- Lamont, M. (2009), *How professors think. Inside the curious world of academic judgment*, Cambridge (Mass.)/London: Harvard University Press, 1-21
- Pieterse, L.J.A. (2025), Maatschappelijke verantwoordelijkheid als opdracht, verslag van het WFR Fiscaal Café van 20 maart 2025, *Weekblad fiscaal recht*, 134(7571), 13-16
- Stevens, L.G.M. (2025), Nemen fiscalisten hun maatschappelijke verantwoordelijkheid serieus?, *Weekblad fiscaal recht*, 134(7571), 4
- Vleggeert, J. (2020), *Over onafhankelijkheid, de verschraving van het fiscale debat en wat we daaraan kunnen doen* (oratie), Leiden: Universiteit Leiden
- Vleggeert, J. (2022), *Een burgerperspectief op belangenverstrengeling* (feestrede), Leiden: Universiteit Leiden